Т. Є. Воронкова,

к. е. н., доцент, професор кафедри смарт-економіки,

Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ

ORCID ID: 0000-0002-8648-117X

К. В. Хівренко,

магістр, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ

ORCID ID: 0000-0002-9698-4272

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.11.112

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ В СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

T. Voronkova,

PhD in Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Smart Economics, Kyiv National University of Technologies and Design

K. Khivrenko,

Master's student, Kyiv National University of Technologies and Design

TRANSNATIONAL CORPORATIONS IN THE GLOBAL ECONOMY: STATUS AND PROBLEMS

Статтю присвячено діяльності транснаціональних корпорацій в умовах сучасного економічного світового ринку, розглянуто їх перспективи розвитку з урахуванням впливу пандемії COVID-19. Визначено об'єктивні економічні засади створення транснаціональних компаній (ТНК), обумовлені дією промислової революції в Європі та необхідністю виходу компаній на міжнародні ринки. Результати дослідження дозволили узагальнити дефініції науковців щодо сутності ТНК та її особливого статусу. Однією із головних її ознак визначено те, що вона має відмінність від інших міжнародних компаній можливістю просування на міжнародні ринки не товари, а безпосередньо процес виробництва та інвестицій, використовуючи місцеві ресурси, робочу силу, нові ринки збуту з метою отримання надприбутків. Зазначено, що в світовій економіці протягом останніх 10 років поряд із загальною глобалізацією спостерігається активізація процесів регіоналізації та ізоляціонізму. Ці тенденції обумовлені багатьма чинниками, головними із яких є падіння темпів зростання глобальної економіки, посилені впливом пандемії COVID-19.

The article is devoted to the activity of transnational corporations in the conditions of the modern economic world market, their prospects of development taking into account the impact of the COVID-19 pandemic are considered. The objective economic principles of creation of transnational companies (TNCs), determined by the action of the industrial revolution in Europe and the need for companies to enter international markets, have been determined. The results of the study allow generalizing the definitions of scientists about the essence of TNCs and their special status.

One of its main features is that it differs from other international companies in the ability to promote in international markets not goods but directly the process of production and investment, using local resources, labor, new markets in order to make profits. It is noted that in the world economy over the past 10 years, along with general globalization, there has been an intensification of regionalization and isolationism. These trends are due to many factors, the main of which is the slowdown in the global economy, exacerbated by the impact of the Covid-19 pandemic.

The emergence of such trends in the prospects of the global economy is due to the following major global transformations:

— in the industrial sector there is a deepening of reshoring processes, which is the process of returning the production and manufacture of goods back to the home country of the main (parent) company TNC;

— in the global investment sphere, they are regrouped in the direction of domestic and regional demand. Investments in the green and blue economies, as well as in infrastructure and domestic services have the potential to contribute to the achievement of the Sustainable Economic Development Goals;

— the transformation of world trade is taking place against the background of reduction and regionalization of supply chains or reshoring of production, with the creation of supply chains with a focus on regional and local production networks, which indicates the globalization of trade.

This is facilitated by the reassessment of the economic impact of foreign production of TNCs with cheap resources and labor with losses associated with the management of the global supply chain, which occur in the context of significant supply disruptions.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, транснаціональна економіка, глобалізація виробництва, економіка, капіталізація, інтеграція.

Key words: transnational corporations, transnational economy, globalization of production, economy, capitalization, integration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Глобалізація світової економіки призвела до активізації процесів інтернаціоналізації виробництва, що супроводжувалася зростанням діючих транснаціональних компаній в світі, які відіграють важливу роль в укріпленні міжнародних зв'язків і формуванні ефективних шляхів їх розвитку.

Натомість у сучасних умовах спостерігається падіння темпів та обсягів глобального виробництва, що посилюється кризою, викликаною пандемією COVID-19. У цьому зв'язку актуальним є виявлення тенденцій та перспектив розвитку глобалізаційних процесів в умовах економічної трансформації та регіоналізації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На сучасному етапі дослідження проблем функціонування транснаціональних корпорацій відбувається за різними напрямками, які присвячені причинам утворення та походженню транснаціональних корпорацій, перспектив їх розвитку. До науковців, які досліджували глобалізацію ринків, особливий статус транснаціональних корпорацій, належать як вітчизняні, так і зарубіжні автори: О.Г. Білорус, Б.Ф. Бойко, І.В. Бураковський, Д. Вільямс, І.Й. Гладій, Дж. Даннинг, П. Дракер, Д.А. Лук'яненко, Ю.В. Макогон, Ю.М. Пахомов, В.В. Рокоча, А. Томпсон, І. Фішер, М.Фрідман, Й. Шумпетер, А.А. Чухно та ін.

Наявність великої кількості наукових робіт свідчить про особливу зацікавленість науковців даним напрямом дослідження та наявність проблемних питань, які вимагають подальшого розв'язання.

МЕТА СТАТТІ

Попри значний доробок і вже існуючі дослідження, деякі аспекти продовжують залишатися недостатньо висвітленими, в той час як сучасні умови розвитку економіки вимагають від науковців постійного оновлення інформації щодо різних аспектів діяльності транснаціональних корпорацій, впровадження нових форм управління такими компаніями, формування нових організаційних структур. У цьому зв'язку метою є дослідження тенденцій функціонування транснаціональних корпорацій в сучасних умовах, а також перспективи їх розвитку з урахуванням економічних трансформацій в глобальному бізнес-середовищі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвитку глобалізаційних процесів передували об'єктивні економічні тенденції, які обумовлені промисловою революцією в Європі (18—19 ст.). У цей період значна кількість великих корпорацій почала розширювати свою діяльність, натомість не змогла повною мірою використати сукупність всіх можливостей та внутрішніх

резервів, здійснюючи свою діяльність в межах національних кордонів. Для отримання високих доходів та надвисоких прибутків постала необхідність виходу на міжнародні ринки. Це стало підґрунтям виникнення ТНК (transnational corporation), які вперше з'явилися в 1960—1962 рр.

Результати дослідження дозволили сформулювати сутність ТНК. Так, Wikipedia надає таке тлумачення: ТНК — це компанія (корпорація), яка володіє виробничими підрозділами в декількох країнах [1]. К.В. Панченко подає таке тлумачення: ТНК — це форма міжнародного об'єднання капіталів, коли головна компанія має свої відділення в багатьох країнах, здійснюючи координативну та інтеграційну їх діяльність [2].

Юридичний словник Блека надає більш широкі критерії віднесення компаній до ТНК та пропонує розглядати компанію як транснаціональну корпорацію, якщо вона отримує 25% або більше своїх доходів від діяльності за межами країни. Однак фірма, яка володіє та контролює 51% іноземного дочірнього підприємства, а також контролює виробництво товарів або послуг принаймні в одній країні, крім своєї країни походження, і, отже, також відповідає критерію, навіть якщо ця іноземна філія генерує лише кілька відсотків його доходів [3]. Дослідниками, які загалом підтримують ці сутнісні характеристики ТНК, до наведених тлумачень додають особливості ТНК, які полягають в необхідності володіння нею виробничими підрозділами або різними сферами діяльності в ряді країн. За визначенням Немировської О.В. ТНК виступає інтернаціональною структурою, яка проводить єдину політику через один або більше центрів прийняття рішень на підпорядкованих підприємствах будь-яких організаційно-правових форм на основі науково-технічної, виробничої та комерційної кооперації з метою отримання найвигідніших умов господарської діяльності, що в свою чергу, приводить до максимізації прибутку компанії та підвищення економічного впливу компанії на національні економічні системи світу [4].

Найбільш системне формулювання поняття ТНК надане в економічній енциклопедії за редакцією С.В. Мочерного. Транснаціональні корпорації — найпотужніші монополії, що діють у міжнародному масштабі й на основі монополізації значної частини промислового світового виробництва, інтелектуальної власності, торгівлі, привласнюють найвищі (транснаціональні) прибутки. ТНК є міжнародними за характером своєї діяльності та національними щодо контролю за ними й утворюються на основі транснаціоналізації (просування за кордон) своєї підприємницької діяльності [5].

Поняття ТНК отримало міжнародне визнання. Згідно з визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), яка проводить дослідження в сфері функціонування ТНК, транснаціональна корпо-

Таблиця 1. ТОП 10 найбільших ТНК світу (млрд дол. США)

№	Назва компанії, вид діяльності	Країна	Сукупний дохід	Прибуток	Активи	Ринкова вартість
1	ICBC (Промислово-комерційний банк Китаю)	Китай	190.5	45.8	4 914,7	249.5
2	JPMorgan Chase (Американський фінансовий холдинг, створений в результаті злиття декількох банків)	США	136.2	40.4	3 689,3	464.8
3	Berkshire Hathaway (Конгломерат Основними видами діяльності Компанії є страхування на первинній основі у національному масштабі та на основі перестрахування у всьому світі)	США	245.5	42.5	873.7	624.4
4	Китайський будівельний банк	Китай	173.5	39.3	4 301,7	210.4
5	Saudi Aramco (Саудівська Аравійська нафтова компанія)	Саудівська Аравія	229.7	49.3	510.3	1897,2
6	Apple (Американська корпорація, виробник персональних та планшетних комп'ютерів, аудіоплеєрів, смартфонів, програмного забезпечення)	США	294	63.9	354.1	2,252,3
7	Банк Америки	США	98.8	17.9	2 832,2	336.3
8	Пінг страхової групи (китайський фінансовий конгломерат, що включає страхову групу)	Китай	169.1	20.8	1,453,8	211.2
9	Сільськогосподарський банк Китаю	Китай	153.9	31.3	4 159,9	140.1
10	Amazon (Американська компанія, найбільша у світі на ринках платформ електронної комерції)	США	386.1	21.3	321.2	1 711,8

Джерело: використано дані рейтингу Forbes Global 2000 [7].

рація — це компанія, яка здійснює свою діяльність у двох і більше країнах й здійснює контроль над своїми структурними підрозділами, із одного або більше центрів прийняття рішень. Це дозволяє провадити єдину політику та загальну стратегію її розвитку. При цьому їх специфікою є те, що до ТНК можуть входити лише ті компанії, яким належать не менше 10% акцій компаній, розміщених в двох й більше країнах [6].

Узагальнюючи надані дефініції щодо сутності ТНК, можна зробити такі висновки щодо її особливого статусу:

- являє собою міжнародну компанію великого масштабу, має підрозділи базування в різних країнах світу та суттєво впливає на світовий ринок;
- зберігає національний статус країни-походження;
- має широкий спектр організаційно-правових форм ведення бізнесу;
- здійснює діяльність за такими основними сферами: промисловість, науково-технічна, комерційна, фінансова та інвестиційно-інноваційна діяльність;
- організує управління своїми підрозділами з єдиного центру прийняття рішень і проводить спільну стратегію розвитку;
- характеризується головною відмінністю від інших міжнародних компаній просуванням на міжнародні ринки не товари, а безпосередньо процес виробництва та інвестиції, використовуючи місцеві ресурси, робочу силу, нові ринки збуту з метою отримання надприбутків.

За даними ООН на сучасному етапі у світі налічуються більш 85 тис. ТНК й 900 тис. їх структурних підрозділів. Головні компанії (їх більше 50 тис.), розміщено переважно на територіях розвинутих країн, у той час, як значна кількість структурних підрозділів знаходяться в регіонах країн, що розвиваються. На частку ТНК припадає більше 50 % світового промислового виробництва, більша частина світової зовнішньої торгівлі, приблизно 80 % світового потенціалу нематеріальних активів. Дані щодо головних 10 найбільших ТНК світу наведено в таблиці 1.

Визначальним показником у формулі рейтингу є вартість активів. За цим показником очолюють рейтинг

два великих банки — це промислово-комерційний банк Китаю, який знаходиться на чолі рейтингу дев'ятий рік поспіль, друге місце належить фінансовому холдингу JPMorgan, створеному в результаті злиття групи провідних американських банків. Натомість China Construction Bank втратив дві позиції порівняно з попереднім роком і зайняв четверте місце. Третє місце належить конгломерату Berkshire Hathaway. Саудівська Аравійська нафтова компанія Saudi Aramco другий рік тримається на п'ятій позиції рейтингу.

У світовій економіці протягом останніх 10 років поряд із загальною глобалізацією спостерігається активізація процесів регіоналізації та ізоляціонізму. Ці тенденції обумовлені багатьма чинниками, головними із яких є падіння темпів зростання глобальної економіки, посилення впливом пандемії COVID-19.

Означене підтверджується і виступами на Всесвітньому економічному форумі в Давосі. Зокрема, прем'єр-міністр Індії Нарендра Моді, лідер однієї з швидкозростаючої економіки світу зазначив, що "нам прийдеться визнати той факт, що глобалізація сповільнюється, втрачаючи свій блиск". Водночас Рей Далио (голова одного з найкрупніших у світі хедж-фондів Bridgewater) у Давосі зауважив, що "епоха глобалізації добігає кінця. Цю тенденцію активно змінюють регіоналізація та націоналізація" [8].

Поява таких тенденцій щодо перспектив розвитку глобальної економіки обумовлено такими головними глобальними трансформаціями:

1. У промисловому секторі спостерігається поглиблення процесів рещорінгу, який являє собою процес повернення виробництва та виготовлення товарів назад до країни базування головної (материнської) компанії ТНК.

2. У глобальній інвестиційній сфері здійснюється їх перегрупування в бік внутрішнього та регіонального попиту. Інвестиції в зелену й синю економіку, а також в інфраструктуру й внутрішні послуги мають потенціал сприяння досягненню Цілей стійкого розвитку економіки [9].

3. Трансформація світової торгівлі відбувається на тлі скорочення та регіоналізації ланцюгів поставок або

решорингу виробництва, із створенням ланцюгів поставок з орієнтацією на регіональні та місцеві виробничі мережі, що свідчить про деглобалізацію торгівлі. Цьому сприяє переоцінка економічного ефекту від діяльності зарубіжних виробництв ТНК з дешевими ресурсами і робочою силою із втратами, пов'язаними з управлінням глобальним ланцюгом поставок, які виникають в умовах суттєвих порушень в поставках [10].

ВИСНОВКИ

Сучасний розвиток суспільних відносин неможливо уявити без великого бізнесу, а ТНК виступають стрижневими компонентами глобалізаційних процесів світового господарства. Пандемія COVID-19 сприяла посиленню тенденції щодо подальшої деглобалізації, яка останніми роками стала важливою складовою міжнародних економічних відносин. Зростаючий протекціоналізм, пов'язаний із торговими війнами, суттєво зруйнував складні ланцюги створення вартості, що негативно позначилося на стані світової торгівлі.

Водночас на відновлення втрачених зв'язків та виділення значних обсягів підтримки економіки потрібен значний час. Однак ситуація, що склалася, може мати стимулюючий ефект для ТНК, які використовували аутсорсингові технології, переорієнтувавшись на поглиблення процесів решорингу, щоб розвивати власні виробництва. Міжнародні організації, зокрема МВФ в умовах, що склалися, прогнозують в короткостроковій перспективі незначні економічні наслідки для високорозвинених країн. І більш негативні результати передбачаються для країн з невисокими доходами та економік, що розвиваються.

Подальші дослідження повинні проводитись у напрямку пошуку балансу між процесами глобалізації, регіоналізації та націоналізації світової економіки.

Література:

1. Транснаціональна корпорація. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 02.11.2021).
2. Панченко К.В. Вплив транснаціональних корпорацій на структурні зрушення в країнах з перехідною економікою: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.05.01: Київ, 2004. 20 с.
3. Black's Law Dictionary, 9th ed. Bryan A. Garner, ed. St. Paul: "West Group", 2009.
4. Немировська О.В. Формування ефективного механізму взаємодії національної економіки з транснаціональною економікою з ТНК: дис. ... к.е.н.: 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством". Ірпін, 2016. С. 23.
5. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Видавничий центр "Академія", 2002. 952 с.
6. Бусол О.Ю. Транснаціональні злочинні угруповання та транснаціональні корпорації: межі корупційного симбіозу. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського: серія "Юридичні науки". 2018. Т. 29. № 4. С. 154—159. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/4_2018/27.pdf
7. Forbes Global 2000 May 13. 2021 companies. URL: <https://www.forbes.com/lists/global2000/#62a35b805ac0>.
8. Всесвітній економічний форум в Давосі-18. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2018/01/davos-2018-biggest-stories/> (дата звернення 08.11.2021).
9. Доповідь про світові інвестиції 2020: Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі й розвитку: Основні тези і огляд. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_overview_ru.pdf.C.71 (дата звернення 04.11.2021).
10. Трансформация торговли и развития в расколотом мире после пандемии: Организация Объединенных Наций. Женева, 2020. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/osg2020d2_ru.pdf (дата звернення 06.11.2021).

References:

1. wikipedia (2021), "Transnational corporation", available at: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> (Accessed 02 Nov 2021).
2. Panchenko K.V. (2004), "The impact of transnational corporations on structural changes in countries with economies in transition", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Kyiv, Ukraine.
3. Garner, B.A. (2009), Black's Law Dictionary, 9th ed., West Group, St. Paul, USA.
4. Nemyrov's'ka O.V. (2016), "Formation of an effective mechanism of interaction of the national economy with the transnational economy with TNCs", Ph.D. Thesis, Economy, Irpin', Ukraine.
5. Mochernyj, S.V. (2002), Ekonomichna entsyklopediia: U tr'okh tomakh [Economic Encyclopedia: In three volumes], vol. 3, Vydavnychyj tsentr "Akademiia", Kyiv, Ukraine.
6. Busol O.Yu. (2018), "Transnational criminal groups and international corporations: the limits of corruption symbiosis", Vcheni zapysky Tavrijs'koho natsional'noho universytetu imeni V.I. Vernads'koho : seriia "Yurydychni nauky", vol. 29, no. 4, pp. 154—159, available at: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/4_2018/27.pdf (Accessed 08 Nov 2021).
7. Forbes (2021), "Global 2000", available at: <https://www.forbes.com/lists/global2000/#62a35b805ac0> (Accessed 08 Nov 2021).
8. World Economic Forum (2018), "What just happened? The biggest stories from Davos 2018", available at: <https://www.weforum.org/agenda/2018/01/davos-2018-biggest-stories/> (Accessed 08 Nov 2021).
9. UNCTAD (2020), "World Investment Report 2020", available at: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_overview_ru.pdf.C.71 (Accessed 04 Nov 2021).
10. UNCTAD (2020), "Transforming Trade and Development in a Shattered World After the Pandemic", available at: https://unctad.org/system/files/official-document/osg2020d2_ru.pdf (Accessed 06 Nov 2021).

Стаття надійшла до редакції 09.11.2021 р.

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net
тел.: (044) 223-26-28, (044) 458-10-73